

ÇEPNİLER VE ÇEPNİ AĞZI CHEPNIES AND CHEPNI DIALECT

Zeynep ŞİMŞEK UMAÇ¹

describes how the information is determined about historical Chepni Dialects.

Keywords: Chepni Tribe, Ethnic Structure, Dialect.

ÖZ

Bu makalede Oğuzların boy yapısına ait kimliklerini koruyan Çepni boyu hakkında genel bilgiler verildikten sonra, etnik yapıya bağlı tarihî ağız özelliklerinin korunduğu ve korunmadığı şartlar incelenmiştir. Tespit edilen tarihî Çepni ağzının hangi verilere dayanılarak tespit edildiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çepni Boyu, Etnik Yapı, Ağız.

ABSTRACT

In this article firstly, general information is given on Chepni tribe and then the conditions in which the historical dialects allied with ethnic structure has preserved and in which not preserved were investigated. It

1. GİRİŞ

Anadolu'nun Türkleşmesinde en büyük rolü oynayan Oğuzların boy teşkilatlanması, Osmanlı'nın devlet ve daha sonra da imparatorluk olma sürecinde tamamen değişmiş, Oğuzlara ait bu boy adları unutulup yerini yeni yaşam koşullarına bağlı adlandırmalara bırakmıştır. Bu süreçleri hep beraber yaşayan Oğuz unsurlar içinde Çepnilerin durumu farklılık arz etmektedir. Çepni adını, anlamını bilerek, bir boy birliği olduğunun farkında olarak nesilden nesile taşıyan bu topluluk; inançları, kültürleri, folklorlarıyla pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Biz de Prof. Dr. Gürer Gülsevin danışmanlığında, 2011 yılında tamamlanan "Çepni Ağzı" adlı doktora tezimizde bu boyun kendine özgü ağız özelliklerini tespit etmeye çalıştık.

Makale geliş tarihi: 28.10.2015 • Makale kabul tarihi: 30.11.2015

1 Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Tezimizi hazırlarken ağız incelemelerinde önemli yeri olan tarihi süreçlere, coğrafi dağılım ve inanç konusuna da değinmemiz gerekli olmuştur.

Bu çalışmada önce Çepniler ve Çepni boyunun tarihi ile ilgili bilgi verilecek daha sonra tespit edilen Çepni yerleşim yerlerinin listesi verilecek ve “Çepni Ağzı nedir?”, “Etnik yapıya dayalı ayırt edici bir ağzın varlığından söz edebilir miyiz?”, “Böyle bir ağız varsa nerede kullanılmaktadır?” sorularının cevabını bulmak üzere yola çıkılan tezimizin sonuçları paylaşılacaktır. Makalenin sonunda Çepni boyunun ağız özelliklerini yansıttığını düşündüğümüz metinlerden örnekler verilmiştir.

2. ÇEPNİ BOYU

Çepni adına ilk olarak Divanu Lügati't-Türk'te rastlarız. Oğuz maddesinde, Oğuzların yirmi iki bölük olduğu bilgisi verdikten sonra, bu boyların neler olduğu ve belgeleri yani damgaları sırayla verilmiştir. Çepni boyu bu boylar arasında yirmi birinci sırada sayılmıştır (Atalay 1998: 58).

Reşideddin Oğuznâmesi'nde de Oğuz'dan sonra yerine geçen Kün Han zamanında Bilge Irkıl Hoca'nın tavsiyesiyle gelecekte ortaya çıkacak karmaşanın önlenmesi amacıyla Kün Han'ın ve beş kardeşiyle bunların oğullarının rütbeleri, meslekleri ve adlarının kararlaştırılması anlatılır. Oğuz'un üç büyük oğlu Bozoklar, diğer üç oğlu da Üçoklar diye adlandırılmıştır. Üçoklar'dan Kök Han'ın dördüncü yani en küçük oğlu

Çepni'dir. “Yağı olan her yerde durmayıp savaşılan” lakabıyla anılan Çepni'nin ongunu sunkurdur. Ülüşü sol karı yağındır (Togan 1982: 49-52).

Ebulgazi Bahadır Han'ın yazmış olduğu Şecere-i Terâkime adlı eserde de Oğuz boyları arasında Çepni de sayılmış, adının anlamı için “Çepni'nin manası cesur demek olur” ifadesi kullanılmış, damgasının şekli gösterilmiş ve kuşunun yani ongununun hümay yani devlet kuşu olduğu belirtilmiştir (Ergin, 51).

Günümüzde Anadolu'da yoğun yerleşimleri görülen Çepnilerin Anadolu'ya geliş aşamalarının, Orta ve Doğu Karadeniz'e Yerleşmiş Olan Çepniler ve Anadolu'nun Diğer Bölgelerinde Yerleşmiş Olan Çepniler olarak iki bölümde incelenmesi uygun olacaktır.

2. 1. Çepnilerin Tarihi

Günümüzde Anadolu'da yoğun yerleşimleri görülen Çepnilerin Anadolu'ya geliş aşamalarının; Orta ve Doğu Karadeniz'e Yerleşmiş Olan Çepniler ve Anadolu'nun Diğer Bölgelerinde Yerleşmiş Olan Çepniler olarak iki bölümde incelenmesi uygun olacaktır.

2.1.1. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Yerleşmiş Olan Çepniler ile İlgili Tarihi Bilgiler

Oğuzlar, Orta Asya'da Aşağı Seyhun Irmağı boylarında yaşarken X. ve XI. yüzyıl başlarında kendiliğinden İslamiyet'i kabul

etmiş ve komşuları tarafından Müslüman Oğuzlar “Türkmen” adıyla anılır olmuşlardır. Bu Türkmenler, XI. yüzyılda Horasan Devleti’ni kurmuş ve Selçuklu hükümdarı Alparslan’ın 1071’de Malazgirt Zaferi’ni kazanmasının ardından Anadolu’yu kalıcı olarak yurt tutmaya başlamışlardır (Sümer, 1992: 9).

Doğu ve Orta Karadeniz’de bulunan Çepnilerin atalarının Anadolu’da varlıklarını gösteren ilk olay; Çepnilerin Trabzon Rum imparatoru Giorgi’yi 1277’de Sinop’ta yenilgiye uğratmalarıdır. Moğolların desteği ile Selçuklu idaresini elinde bulunduran Muiniddin’in, Moğollara ihaneti sonucu öldürülmesi, Karamanoğlu Mehmet Bey’in ayaklanarak Konya’yı ele geçirmesi gibi olaylar Anadolu’da büyük bir otorite boşluğu doğurmuştur. Bu boşluktan yararlanan Trabzon Rum İmparatoru Giorgi, denizden saldırmıştır. Bu saldırı, gemilere binerek Rum ordusunu denizde karşılayan Çepniler tarafından püskürtülmüştür. Böyle bir başarı elde etmiş olmaları, daha o zaman Çepniler’in kalabalık ve teşkilatlı bir topluluk olduklarının işaretidir (Sümer, 1992: 13).

Bu Çepnilerle ilgili olarak Sümer, iki görüş ortaya koymaktadır.

Birincisi, hakkında fazla bilgi bulunmayan bu Çepni topluluğunun XVI. yüzyıldaki yer adlarına bakılarak Bolu ve Kastamonu yörelerini yurt tuttuktan sonra ilerleyerek, Bursa ve Kocaeli yörelerine gitmiş olabilecekleri şeklindedir. Çünkü XVI.

yüzyılda Kastamonu Sancağı’nda altı, Bolu Sancağı’nda beş, Hüdavendigâr Sancağı’nda beş, Kocaeli’de de bir köyün adı Çepni olarak görülmektedir. Ancak bu Çepniler’in Sinop Çepnileri olduğuna dair herhangi bir delil bulunmamaktadır (Sümer, 1992-2: 35-36).

İkincisi de, Doğu’ya ilerleyerek Ordu ve Giresun’a gidip Bayram Bey idaresinde Hacıemiroğulları Beyliği’ni kurmuş olabilecekleridir (Sümer, 1992: 13). Demir, Hacıemiroğulları’nın köken bakımından Dânişmendliler’e dayandığını, Dânişmendliler’in ise Oğuzlar’ın Çepni boyundan gelmiş olabileceğini belirtir (Demir, 2007: 51).

Hacıemiroğulları Beyliği’nin hâkimiyet sahasına; Ordu ilinin tamamı, Giresun’un kuzey bölümü, Samsun’un doğusu, Tokat’ın kuzeyi ve Trabzon’un batı bölümü girmektedir. Orta Karadeniz’in Türkleşmesinde önemli rol oynamış olan bu beyliğin halkını ağırlıklı olarak Selçuklular’ın bölgenin fethi için sınır boylarına yerleştirdiği Çepni boyuna mensup Türkmenler oluşturmaktaydı. Beyliğin kurucusunun tam olarak belirlenmemesinden dolayı, beyliğin adı tarihî kaynaklarda Bayramoğulları Beyliği veya Hacıemiroğulları Beyliği olarak geçmektedir (Demir, 2007: 52).

Demir, bu beyliğin tarih sahnesinde görüldüğü yıl olarak 1301 tarihini verirken, 1270 veya 1271 tarihinde Hacı Bektaş Velî’nin yakın dostlarından birisi olan Güvenç Abdal’ı Süme Kalesi’nin batısındaki

Taşlıca köyüne buradaki Çepni Türkmenlerinin yerleşimine yardımcı olmak için gönderdiği bilgisini de vermektedir. Bu da 1301 tarihinden daha önce bölgede Çepni yerleşimi bulunduğunu göstermektedir (Demir, 2007: 55).

Hacıemiroğulları Beyliği'nin hakimiyetindeki bölge, 1427 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır (Demir, 2007: 82).

Bostan çalışmasında, "Karadeniz Bölgesi'nde Çepniler" başlığı altında "Trabzon Sancağı Çepnileri, Canik Sancağı, Niksar, Çorum ve Amasya'da Çepniler, Kastamonu ve Bolu Sancaklarında Çepniler" başlıkları açarak ayrıntılı şekilde Çepni yerleşim yerlerini tahrir defterlerine dayanarak vermiştir (Bostan, 2002:299-304).

Orta ve Doğu Karadeniz'deki Çepniler, XV. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında tamamen yerleşik hayata geçmiş olarak köylerde yaşamaktaydı (Sümer, 1992: 45).

Şah İsmail'in İran'da Safevi Devleti'ni kurmasının ardından İran'a göç eden Türkmen toplulukları arasında Çepniler de bulunmaktaydı. Bu Çepnilerin tamamının veya büyük bir bölümünün Doğu Karadeniz Çepnileri olduğu Sümer tarafından kaydedilmektedir. Fakat bu Çepniler çok sayıda olmadıklarından Varsak ve Turgutlu gibi küçük oymaklar içerisinde yer almış, daha sonra Safevi Hükümdarı Şah Abbas döneminde (1590-1628) Hazar Denizi kıyısındaki rutubetli ve yaşamaya pek de elverişli olmayan Gilan yöresine sürülmüşlerdir Sayıca

fazla olmayan bu Çepni topluluğuyla ilgili daha sonra kaynaklarda bilgiye rastlanmamıştır (Sümer, 1992: 40).

2.1.2. Anadolu'nun Diğer Bölgelerine Yerleşmiş Olan Çepniler ile İlgili Tarihi Bilgiler

Yukarıda da bahsedildiği gibi Orta ve Doğu Karadeniz'de en geç XVI. yüzyılda Çepnilerin yerleşik hayata geçmiş olduğu görülmektedir. Konar-göçer Türkmenlerin arasındaki bazı Çepni toplulukları ise eski yaşantılarını daha uzun süre devam ettirmişlerdir.

1520'li yıllarda Halep Türkmenleri arasında üç grup hâlinde Çepniler bulunmaktaydı. Birinci grup; Antep'in Kuzeydoğusunda Rumkale yöresinde bulunuyordu ve bunlar yerleşik hayata geçmiş durumda olduklarından "Oturak Çepni" olarak anılıyorlardı. Korkmazlı, Sarılı, Karalar, Şuayyıblu, Köşeler obalarına ayrılmışlardı (Sümer, 1992:16-17). Bu Çepnilerin, günümüzde Gaziantep'te bulunan Çepnilerin ataları olduğu açıktır. Günümüzde; Korkmazlı, Sarılar ve Köşeler köylerinin bulunması ve buranın halkının kendisini buraya çok eskiden yerleşmiş Çepniler olarak tanıtmaları da bu tarihi ilgiyi kanıtlar niteliktedir.

İkinci grup; Antakya'nın kuzeyinde Gündüzlü kazasında bulunuyordu.

Üçüncü grup ise; doğuda Diyarbakır-Mardin arasındaki bölgede bulunan Bozulur Türkmenleri içerisinde yer alan küçük bir Çepni topluluğuydu.

İkinci ve üçüncü grup, “Başım Kızdılu Çepni” olarak anılmaktaydı. (Sümer, 1992: 16-17).

Boz-Ulus Türkmenleri, yaşadıkları coğrafyanın olumsuzluğu ve çeşitli baskılar sonucu 1613'te Orta Anadolu'ya göç etmiştir. Bu tarihten sonra, Ankara Sancağı'nın Keskin kazasında bulunan Boz-Ulus Türkmenleri ve Halep Türkmenleri içerisindeki Çepni oymaklarının Rakka'ya sürülmeleri istenmiştir. Boz-Ulus Türkmenleri içerisinde bulunan Çepni oymağı Rakka'da iskân edilişinden sonra burada daha önce iskân edilmiş akrabalarıyla birlikte başlarında Kantemir Kethüda olduğu hâlde kaçmışlardır. Bunlar daha sonra “Kantemir Çepnisi” olarak anılmışlardır. İskândan kaçan Kantemir Çepnileri; Bergama, Aydın, Saruhan ve Hüsrev Paşa Hanı taraflarına göç etmişlerdir (Bostan, 2002: 306).

Gündüzlü'de bulunan Başım Kızdılu Çepnileri'nin 1640-1648 yılları arasında; Adana, Saruhan ve Aydın vilayetlerine geldikleri bilinmemektedir (Sümer, 1992: 121). İskândan kaçan Kantemir Çepnileri ise, Balıkesir ve Bergama yöresine XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde gelmişlerdir (Sümer, 1992: 123). Bigadiç'in Elyapan köyünde Kâmil Ağazâde Hasan Çavuş'ta bulunan beratlar, orada bulunan Çepniler'in Kantemir Çepnisi olduğunu ispatlar niteliktedir (Akay, 1935: 7-9). Akay söz konusu Kantemir Çepnilerinin Soma'nın on-on beş köyünde bulunduğunu belirtmektedir (Akay 1935: 9).

Bugün, Batı Anadolu'da; Balıkesir, İzmir, Manisa ve Aydın'da bulunan Çepnilerin Başım Kızdılu ve Kantemir Çepnilerinin torunları oldukları anlaşılmaktadır. Kantemir ve Başım Kızdılu Çepnileri, XVIII. yüzyılın ilk yarısında geldikleri; Balıkesir, İzmir, Manisa ve Aydın yörelerinde XIX. yüzyılın ilk yarısında yerleşik hayata geçmiş, yüz yıl gibi bir süre konar-göçer hayat sürmüşlerdir. Balıkesir'de konar-göçer Çepni topluluklarına ilk olarak 1726 tarihli sicil kayıtlarında rastlanır (Bostan, 2002: 306).

Anadolu'da çeşitli illere bağlı olan ve bulundukları yerde tek bir köy hâlinde bulunan Çepni yerleşimlerinin tarihlerine dair tatmin edici bilgilere rastlanmamıştır. Ancak pek çok araştırmacının XVI. yüzyıldaki Çepni yerleşimine dair verdikleri listelerdeki yerleşim yerlerinin bu yerlerle uyması bu durumu açıklar niteliktedir.

2.2. Günümüzde Çepni Yerleşimi

2.2.1. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepni Yerleşimi

Çepni yerleşiminin Karadeniz'de en yoğun olduğu ve Çepni kültürünün en canlı biçimde yaşadığı bölge; Trabzon'un batısında Beşikdüzü'nden başlayarak, Vakfıkebir ile Eynesil arasından Akhisar Deresi boyunca Ağasar adıyla anılan bölgedir (Çelik, 1991: 1). Bu yerler içerisinde Çelik tarafından, Çepni kültürü araştırması için en elverişli bulunan, kültür erozyonunun en az olduğu ve geleneksel yaşamı en iyi biçimde koruyan yerler olarak da; Düzköy, Kasımağzı, Dorukkiriş, Çamlıca, Sayvançatak, Sütprı-

nar, Kabasakal, Simenli, Gökçeköy, Kuzuluk, Çamkiriş, Üzümlü, Karakaya Köyleri ve Geyikli Beldesi tercih edilmiştir (Çelik, 1999: 2).

Giresun'da tarihi bir Çepni yerleşimi olduğu açık olmakla birlikte, Çepni kültürünü ve ağız özelliklerini yaşatan yerlerin tespiti karmaşık bir durum almıştır.

Küçük, Giresun Çepni Kültürü adlı çalışmasında tarihi belgelerde -daha ziyade XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinde- belirtilen yer isimlerinin güncellenmesi gerekliliğini yerine getirmiştir (Küçük, 2011, 102-110). Küçük'ün ayrıntılı bir şekilde vermiş olduğu listedeki yerleşim yerlerini sıralayacak olursak elimizde şu şekilde bir liste oluşmaktadır.

Giresun Merkeze Bağlı Köyler: Uzgur Köyü, Seyyidköy, Güneyköy, Ülper Köyü, Yenicehisar Köyü, Çandır Köyü, Yukarı Alınlı Köyü, Güveç Köyü, Akçalı Köyü, Lapa Köyü, Gürköy, Çiçekli Köyü, Barça Köyü, Sarvan Köyü, Çandırçalış Köyü, Kayadibi Mahallesi, Köpekli Mahallesi.

Giresun'un Dereli İlçesine Bağlı Köyler: Kurtulmuş Köyü, Eğriyanbar Köyü, Köknarlı Köyü, Uzundere Köyü, Gündük Köyü, İkiköy Köyü, Çalça Köyü, Meşeliyatak Köyü, Bahçeli Köyü.

Giresun'un Güce İlçesine Bağlı Köyler: İlit Köyü, Çeğel Köyü, Gürağaç Köyü.

Giresun'un Tirebolu İlçesine Bağlı Köyler: Arageniş Köyü, Ortacami Köyü, Belen Köyü, Boynuyğun Köyü, Avcılı Köyü.

Giresun'un Keşap İlçesine Bağlı Köyler: Dokuztepe Köyü, Halkalı Köyü, Alataş Köyü, Düzköy, Karakoç Köyü, Sürmenli Köyü, Yolbaşı Köyü, Tepeköy, Yoliçi Mahallesi.

Giresun'un Espiye İlçesine Bağlı Köyler: Güzeyurt Köyü, Avluca Köyü, Taflancık Köyü, Çalkaya Köyü, Çepniköy, Kurugeriş Köyü, Dikmen Mahallesi, Kozköy Mahallesi, Cibril Mahallesi, Adabük Mahallesi.

Giresun'un Yağlıdere İlçesine Bağlı Köyler: Demircili Köyü, Oruçbey Köyü, Sırnırköy, Hisarcık Köyü, Ahallı Köyü, Günece Köyü, Kızılelma Köyü, Çağlayan Köyü, Umutbükü Köyü, Kanlıca Köyü, Tepeköy, Ortaköy, Akköy.

Giresun'un Çanakçı İlçesine Bağlı Köyler: Deregözü Köyü, Sarayköy, Karlıbel Köyü, Karabörk Beldesi, Kuzca Beldesi.

Giresun'un Görele İlçesine Bağlı Köyler: İsmailbeyli Köyü, Boğalı Köyü, Karakeş Köyü, Aydınlar Köyü.

Giresun'un Şebinkarahisar İlçesine Bağlı Köyler: Gündoğdu Köyü, Suboyu Köyü, Topluagıl Köyü.

Giresun'un Eynesil İlçesine Bağlı Köyler: Çorapçılar Köyü, Aralık Köyü, Dereköy, Kekiktepe Köyü, İsaklı Köyü, Belen Köyü, Kemerli Köyü, Balcılı Köyü, Kösemen Köyü, Kemaliye Köyü, Yarımca Köyü, Ören Beldesi.

Rize ili ağızlarını hazırlayan Günay, ağız yörelerini tasnif ettiği bölümde I. ağız

yöresi içerisinde Kalkandere, İkizdere ilçeleri, İkizdere ilçesine bağlı Güneyce, Çayeli ilçesine bağlı Büyükköy, merkeze bağlı İyidere, Der pazarı, Gündoğdu ve Güneysu bucaklarını içine alan bölgeyi göstermiş ve bu yörenin çevresindeki ağız birliğinin oluşmasında İkizdere'nin boysal yapısının çekirdek rol oynamış olabileceğini, burada bulunan büyük ve köklü ailelerin Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rol oynayan oymakların bakiyeleri olabileceğini dile getirmiştir (Günay, 2003: 28).

Rize ilindeki derlemelerimizde, uzun yıllardır bölgedeki Çepni varlığı üzerine çalışmalar yapan Prof. Dr. Ali Çelik'in rehberliğinde İkizdere ve Büyükköy'den derlemeler yapılmıştır. Çelik yöredeki sülale adlarından yola çıkarak tespit ettiği kaynak şahısların Çepni boyuna mensup kişiler olduğu konusunda çalışmamıza kaynaklık etmiştir.

Her ne kadar coğrafi bölge ayrımında Karadeniz Bölgesi'nde yer almasa da özellikle Giresun ili ile olan yakınlığı dolayısıyla Gümüşhane'nin Kürtün ilçesine bağlı Taşlıca köyünü de burada saymak yerinde olacaktır.

2.2.2. Batı Anadolu'da Çepni Yerleşimi

Bu konuda başta Sümer (1992) olmak üzere, Şahin (2004) ve Mutlu (2008) gibi araştırmacıların belirttiği yerleşim yerleri Batı Anadolu'daki Çepni yerleşim yerlerini büyük oranda isabetli olarak göstermektedir. Alan araştırması esnasında bazı yer-

leşim yerlerinin Çepni yerleşimi olmadığı, bazılarının ise idari yapılanmadaki değişiklikler sonucu farklı ilçelere bağlı olduğu veya farklı idari birlikler içerisinde olduğu görülmüştür. Buna göre Batı Anadolu'daki Çepni yerleşim yerlerinin güncel bir listesinin verilmesi gerekmektedir.

Balıkesir ilinde bulunan Çepni köylerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

Balıkesir Merkeze Bağlı Çepni Köyleri: Aliğa Köyü, Aynaoglu Köyü, Çukurhüseyin Köyü, Deliktaş Köyü, Düpecik Köyü, İnkaya Köyü, Kabakdere Köyü, Karamanlar Köyü, Kavakbaşı Köyü, Koruköy Köyü, Kuşkaya Köyü, Macarlar Köyü, Ortamandıra Köyü, Yeşilyurt (Çoraklık-Cinleralanı) Köyü.

Balıkesir'in Bigadiç İlçesine Bağlı Köyler: Akyar Köyü, Çiftlik Köyü, Elyapan Köyü, Güvemçepni Köyü, Kozpınar Köyü, Özgören (Yumruklu Çepni) Köyü.

Balıkesir'in Sındırgı İlçesine Bağlı Köyler: Kocasınan Köyü, Malkaya Köyü.

Balıkesir'in Susurluk İlçesine Bağlı Köyler: Danaveli Köyü, Gökçeören Köyü, Söğütlü Köyü.

Balıkesir'in Kepsut İlçesine Bağlı Köyler: Armutlu Köyü.

Balıkesir'in İvrindi İlçesine Bağlı Köyler: Soğanbükü Köyü.

Balıkesir'in Balya İlçesine Bağlı Köyler: Değirmendere Köyü, Kocabük Köyü.

Balıkesir'in Manyas İlçesine Bağlı Köyler: Kalebayırı Köyü, Kapaklı Köyü.

Manisa iline Bağlı Çepni köylerini şu şekilde sıralayabiliriz:²

Manisa'nın Saruhanlı İlçesine Bağlı Köyler: Dilek Kasabası³, Kemiklidere Köyü, Tirkeş Köyü.

Manisa'nın Turgutlu İlçesine Bağlı Köyler: Çepnibektaş Köyü, Çepnidere Köyü.

Manisa'nın Soma İlçesine Bağlı Köyler: Sarıçam Köyü, Ularca Köyü.

İzmir iline bağlı Çepni köylerini şöyle sıralayabiliriz:

İzmir'in Bergama İlçesine Bağlı Köyler: Yalnız Ev Köyü, Narlıca Köyü, Tepeköy, Pınarköy, Karalar Köyü, Sarıdere Köyü.

İzmir'in Kınık İlçesine Bağlı Köyler: Çaltıdere Köyü, Büyükoba Köyü, Arpadere Köyü, Arpaseki Köyü, Elmadere Köyü, Taştepe Köyü.

İzmir'in Mustafa Kemal Paşa İlçesine Bağlı Köyler:⁴ Sarıçalı Köyü.

İzmir'in Dikili İlçesine Bağlı Köyler: Deliktaş Köyü.

İzmir'in Tire İlçesine Bağlı Köyler: Çayırılı Köyü.

Aydın'a bağlı bir tek köy ve onu bağlı mahalleler bulunmaktadır.

Aydın'ın Söke İlçesine Bağlı Köyler: Sofular Köyü.⁵

2.2.3. Diğer Çepni Yerleşim Yerleri

Gaziantep ilinde Çepni yerleşimi dokuz köyde tespit edilmiştir.

Gaziantep'in Yavuzeli İlçesine Bağlı Köyler: Göçmez (Milelis) Köyü, Kuzuyatağı (Miseyri) Köyü, Sarılar Köyü, Bülbül Köyü, Yarımca Köyü.

Gaziantep'in Araban İlçesine Bağlı Köyler: Başpınar, Hasanoğlu, Gümüşpınar.

Gaziantep'in Nizip İlçesine Bağlı Köyler: Köşeler.

2 Sümer'in çalışmasında Akhisar'ın Sünnetçiler ve Yatağan Köyleri de Çepni köyü olarak geçmektedir (1992, 127). Buralara gittiğimizde kendilerinin Alevi-Türkmen olduğunu ama kesinlikle Çepni olmadıklarını bildirmişlerdir. Çepni köyleri de bu köyleri Çepni olarak kabul etmemektedir.

3 Çepni Harmandalı ve Çepni Muradiye Köylerinin birleşmesiyle oluşmuş bir belediyedir. Çepni Harmandalı ve Çepni Muradiye Mahalleleri bulunmaktadır.

4 Sümer Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı köyler arasında Hamzababa ve Zeamet köylerini de saymaktadır (1992, 126). Zeamet Köyü Sünni bir Yörük Köyüdür. Hamzababa Köyü halkı da kendini Çepni olarak tanımlamamakta, Alevi-Türkmenleri olarak tanımlamakta ve Çepniler tarafından da böyle kabul edilmektedir.

5 Sümer'in çalışmasında Merkez'e bağlı Terziler, Söke'ye bağlı Sofular ve Helvacılar Köyleri gösterilmektedir (1992, 127). Günümüzde Sofular Söke'ye bağlı bir köydür. Terziler ve Helvacılar adlı mahalleleri bulunmaktadır.

Çorum'un İskilip ilçesine bağlı Gölet-
cepni Köyü ve Kargı ilçesine bağlı Çepni
Köyü bulunmaktadır.

Konya'da Beyşehir'e bağlı Üzümlü ve
Taşkent'e bağlı Çetmi, Çepni köyleridir.

Afyon Hocalar'a bağlı Çepni Köyü,
Bolu Mudurnu'ya bağlı Çepni Köyü, Bur-
sa Mudanya'a bağlı Çepni Köyü, Kırşehir
Çiçekdağı ilçesi Çepni Köyü, Sivas Geme-
rek ilçesine bağlı Çepni Beldesi ve Yozgat
Boğazlıyan'a bağlı Yazıçepni Köyü diğer
tespit ettiğimiz Çepni yerleşim yerleridir.

2.3. Çepnilerde İnanç

Bu başlığın işlenmiş olmasının nedeni,
Anadolu'da yaygın hâlde bulunan Çepni
nüfusun birbiriyle ve çevresiyle iletişim ve
etkileşimlerinde inançlarının belirleyici rol
oynadığının tespit edilmiş olmasıdır. Kit-
lelerin birbiriyle iletişim hâlinde olmaları
veya kopuk durumda olmaları; ağız özel-
liklerini korumalarında veya bazı özellik-
lerin kazanılmasında, bazı eğilimlerin de
körelmesinde etkili olabilmektedir. Bunun
dışında, herhangi bir inancın tercih edilip
değerlendirilmesi kesinlikle konu ve çalış-
ma dışındadır. Böyle bir amaç kesinlikle gü-
dülmemektedir.

Anadolu'da Çepni boyu mensuplarının
bir kısmı Sünni İslam inancını bir kısmı da
Alevi İslam inancını benimsemiş durumda-
dır. Günümüzde Orta ve Doğu Karadeniz'de
yaşayan Çepnilerin derleme yapabildiğimiz
yörelere bulunanları Sünni İslam anlayış-
ını benimsemişlerdir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış
coğrafyacı Trabzonlu Mehmed Âşık, bu yö-
rede yaşayan Çepnilerin Kızılbaş olduğunu
ve İran Şahı'na tapar derecede bağlı olduk-
larını belirtse de bunun ispatlanabilir bir id-
dia olmadığı görülür. Çünkü Çepni köyle-
rinde XV. ve XVI. yüzyıllarda Bekir, Osman,
Ömer gibi isimlere sıklıkla rastlanır (Sümer,
1992: 50).

Ayrıca Giresun ve Kürtün'de yaşayan
çok sayıda Çepni'nin de Giresun ve Ordu'da
bulunan cami, tekke ve zaviyelerde hizme-
tinin bulunduğu, köylerde ve mahallelerde
çok sayıda imam, hatip ve müezzin bulun-
duğu görülmektedir. XV. ve XVI. yüzyıllar-
da Giresun'un sosyal ve ekonomik hayatını
inceleyen Fatsa, camilere, camilerin giderleri
için vakfedilen mülklere yer vermiştir (bkz.
Fatsa, Ankara: 2010).

Gümüşhane Kürtün Taşlıca köyünde
bulunan ve Güvenç Abdal'ın neslinden gel-
diğini iddia eden Güvendi ailesi Güvenç
Abdal'ın Taşlıca'ya geldiğinde inşa ettiği ca-
minin hemen yanında bulunan evde ikâmet
etmekte ve ellerinde nesillerinin Güvenç
Abdal'a dayandığını gösteren bir şecere, Gü-
venç Abdal'a ait olduğu söylenen bir zırh ve
kılıç bulundurmaktadırlar. Bu ailenin fert-
lerinden Celalî Güvendi caminin imamlı-
ğından emekli olmuştur, kardeşi İsmail Gü-
vendi ise görüştüğümüz 2008 yılında hâlen
imamlık görevini sürdürmekteydi.

Çelik'in, Şalpazarı Çepni Kültürünü ay-
rıntılı biçimde işlediği çalışmasının pek çok
yerinde Sünni İslam uygulamalarının izleri-

ni bulmak mümkündür. Ramazan Bayramı ve Ramazan'ın işlendiği bölüm buna örnek gösterilebilir (Çelik, 1999: 471-483).

Gülay'ın çalışmasında yer alan "Cami-ler, Hoca Mektepleri, Geyikli Kur'an Kur-su" ve bu başlıklar altında işlenen "İmam-Hatipler, Hafızlar" gibi konular da Sünni İslam anlayışının hakim olduğunu göstermektedir (2001).

Karadeniz'de Alevi Çepni köylerine de rastlanmaktadır. Trabzon, Akçaabat'a bağlı Eskiköy ve Ordu'ya bağlı Gürgentepe köy-leri üzerine yapılan çalışmalar bu köylerin Alevi İslam inancına sahip olduğunu göstermektedir (Yalçın, Uysal, Dikeroğlu 2005: 37-46).

Giresun'da yapılan derlemelerde pek çok Çepni'nin daha önce Alevi olduk-larını sonradan Sünnileştikleri şeklinde bir inanca sahip olması oldukça ilginçtir. Giresun'da Dereli'ye bağlı Bahçeli köyü, Şebinkarahisar'a bağlı Suboyu, Esentepe, Topluağıl ve Ovacık köyleri Alevi İslam inancına sahiptir (Küçük, 2011: 396).

Alevi İslam inancını benimsemiş olan Çepniler ise, Balıkesir'e, İzmir'e, Manisa'ya, Aydın'a, Gaziantep'e bağlı Çepni köylerin-de ve Kırşehir Çiçekdağı ilçesi Çepni köyün-de bulunmaktadır.

Balıkesir, İzmir, Manisa ve Aydın'daki Çepni köyleri, hem gelenek göreneklerin-deki aynılık hem aynı ocağa bağlı olarak aynı inanç önderine ve ocağa yani "dede"ye

bağlı olmaları yönünden tek bir grup ola-rak incelenebilecek niteliktedir. Aralarında kız alıp vermeye dayalı akrabalık ilişkisi olan bu köyler de pek çoğu arasında düğün-ölüm gibi ilişkilerle gelip gitme olduğu pek çok kaynak şahıs tarafından belirtilmiştir. Gaziantep'te bulunan Çepni köyleri de ken-di aralarında kız alıp vermeye dayalı akra-balıklar oluşturmuşlardır ve bu köyler ya-kın ilişkiler içerisindedirler.

Batı Anadolu'da bulunan Çepni köyle-riyle Gaziantep'te bulunan Çepni köylerini birbirine bağlayan ise aynı ocağa bağlı olma-larıdır. Bu ocak Köse Süleyman Ocağı'dır. Gaziantep'in Nizip ilçesinde bulunan Bektaş Dede, Balıkesir, İzmir, Manisa ve Aydın'da bulunan Çepni köylerinin cem törenlerini yürütmek için buralara gelmiş ve buralar-da tanınan bir dededir. Bu vesileyle Batı Anadolu'da bulunan Çepniler Gaziantep'in köylerindeki Çepnilerden; Gaziantep'te bu-lunan Çepniler de Batı Anadolu'da bulunan Çepnilerden haberdar olmuş durumdadır.

Yukarıda bahsedildiği gibi, tarihî bilgi-ler de Batı Anadolu'ya gelmiş olan "Başım Kızdılu Çepnileri" ile daha XVI. yüzyıllarda yerleşik hayata geçmiş ve Antep'te Rumka-le bölgesine yerleşmiş "Oturak Çepniler"in Halep Türkmenleri arasında bulunan oy-maklardan olduğunu ortaya koymaktadır. Başım Kızdılu Çepnilerinin neredeyse iki yüzyıl süren konar-göçerlik serüveni "Otu-rak Çepniler"le bu dinî bağı koparmamıştır. Bu bağ günümüze dek canlı biçimde gelmiş-tir.

Kırşehir Çiçekdağı Çepni köyü halkı da Alevi İslam inancına sahiptir. Kaynak şahıslardan alınan bilgilerden köyün dinî ve geleneksel yaşantısının canlı bir şekilde yaşamadığı anlaşılmaktadır. Bu yaşantının canlı bir şekilde sürdüğü dönemde de cemaat önderi olan “dede”lerin Batı Anadolu’da ve Gaziantep’teki Çepnilerden farklı olarak Yozgat’ın “Dayıp” köyünden ve Çorum’dan geldiği bilgisine ulaşılmaktadır (Umaç, 2011: 490). Bu da göstermektedir ki yörede bulunan tek Alevi Çepni köyü olan köy, çevredeki diğer Alevi köylerle etkileşim içerisine girmiştir.

2.4. Çepni Ağzı

“Çepni ağzı nedir?” ve “Etnik yapıya dayalı ayırt edici bir ağzın varlığından söz edebilir miyiz?” sorularında cevap vermeden önce ağız kavramı ve etnik yapıyla ilişkisinden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Anadolu ağızlarının etnik yapıyla ilişkisine ilk değinen Zeynep Korkmaz olmuştur. Anadolu ağızlarının bugünkü şeklini almasında, XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya göç eden Oğuz boylarının ve Oğuz olmayan unsurların kendilerine ait ağız özelliklerini taşımaları ve daha sonra gerçekleşen göç ve iskân hadiseleri sonucu oluşan dalgalanmalar en önemli amil olmuştur (Korkmaz, 1971: 22-23). Yaşanan yer değiştirmeler ve etnik yapıda meydana gelen karışmalara rağmen etnik yapıya ait bazı özellikler koruna gelmiştir. Bunun en önemli delili küçük bir coğrafi bölgede bile farklı ağız özellikle-

rin görülebiliyor olmasıdır (Korkmaz, 1971: 24). Bugün pek çok ağız çalışmasında ağız özellikleri incelenirken yörenin etnik yapısıyla bağlantısı dikkate alınmaktadır. Bu noktadan hareketle hazırladığımız “Çepni Ağzı” adlı doktora tezimizde “Kendilerini etnik kimlikleriyle tanımlayabilen bir boy olan Çepnilerin ortak ve tarihi bir ağızları var mıdır?” ve “Bu ağız günümüze ne oranda taşınmıştır?” sorularına cevap aradık.

Çepni yerleşim yerleri başlığı altında belirttiğimiz yerlerin pek çoğunda yaptığımız derleme çalışmalarının sonunda bütün Anadolu coğrafyasına dağılmış olan Çepnilerin aynı ağız özelliklerini göstermediklerini tespit ettik. Bu çalışmamıza başlarken öngördüğümüz bir sonuçtu. Çepni ağızları ile ilgili elimizdeki dil verilerini değerlendirdiğimizde farklı bölgelerde farklı ağız özellikleri tespit ettik. Bu ağız özelliklerini tasnif etmemize yarayacak dört dilbilgisi özelliği belirledik. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz.

1. η sesinin korunması veya $\eta > n / \eta > g$ değişiminin görülmesi.
2. $k > h$ değişiminin görülmesi.
3. $\ddot{o} > \acute{o}$ ve $\ddot{u} > \grave{u}$ değişimi.
4. Şimdiki zaman ekinin dar-düz / dar-yuvarlak veya geniş-yuvarlak ünlülü olması.

Bu özelliklere göre elimizdeki malzeme değerlendirildiğinde beş ağız bölgesi tespit ettik. Bu ağız bölgelerinden birinci-

si Balıkesir, İzmir, Manisa ve Aydın'daki Çepni köyleridir. Bu Çepni köylerinin ağız özellikleri komşularıyla farklılıklar göstermektedir.

İkinci ağız bölgesini oluşturan köyler Giresun, Ordu, Trabzon, Rize ve Gümüşhane illerine bağlıdır. Araştırmacılar⁶ tarafından Çepni yerleşiminin yoğun olduğu vurgulanan bu bölgelerde ağız özellikleri-

nin komşularıyla uyum içinde olduğu tespit edilmiştir.

Üçüncü ağız bölgesi olan Gaziantep'teki Çepni köylerinin ağız özellikleri komşu ağızlardan farklı olmadığı görülmüştür. Dördüncü ve beşinci ağız bölgesindeki Çepni köylerinin ağız özellikleri de çevresindeki komşu ağızlarla benzerlik göstermektedir.

1. Tablo: Çepni Ağız Bölgeleri ve Bu Bölgeleri Belirleyen Ölçütler

	o-u /ó-ú	n / ɲ	k > ɣ	Şimdiki Zaman Eki Dar / Geniş Şekilli
1. Ağız Bölgesi: Balıkesir-İzmir-Manisa-Aydın illerinde bulunan Çepni köyleri	ó-ú	ɲ	Karakteristik	Dar-Düz Dar-Yuvarlak
2. Ağız Bölgesi: Trabzon-Ordu-Rize-Giresun-Gümüşhane illerinde bulunan Çepni köyleri	ö-ü	n	Seyrek	Dar-Düz Dar-Yuvarlak
3. Ağız Bölgesi: Gaziantep ilinde bulunan Çepni köyleri	ö-ü	ɲ	Karakteristik	Dar-Düz Dar-Yuvarlak
4. Ağız Bölgesi: Kastamonu-Çorum-Konya-Kırşehir-Sivas illerinde bulunan Çepni köyleri	ó-ú	ɲ	Sadece Kırşehir için kurallı –Yaygın	Geniş-Yuvarlak
5. Ağız Grubu: Afyon ilinde bulunan Çepni köyleri	ö-ü	ɲ	Çok seyrek	Geniş-Yuvarlak

⁶ Bkz. Sümer, Faruk. (1992). Çepniler Anadolu'nun Türk Yurdu Hâline Gelmesinde Önemli Rol Oynayan Oğuz Boyu. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı., Çelik, Ali. (1999). Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları., Çelik, Ali. (2002). Anadolu'nun Türkleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Türk Boyu Çepniler. Türkler, C: VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 312-323., Demir, Necati. (2007). Hacıemiroğulları Beyliği. İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık.

Bu ağız bölgeleri içerisinde I.,II., ve III. Ağız bölgeleri dikkat çekicidir. II. Ağız bölgesindeki Çepniler Sünni İslam inancını benimsemiş durumdadır. Bu yönden çevresiyle inanç bakımından da aynılık göstermektedir.

III. Ağız bölgesindeki Çepniler Alevî İslam inancını benimsemişlerdir ve çevresinde Sünni İslam inancını benimsemiş köyler bulunmaktadır ancak buradaki Çepniler erken dönemde yerleşik hayata geçmişlerdir.

I. Ağız bölgesindeki Çepniler ise hem geç yerleşik hayata geçmiştir hem de komşuları Sünni İslam inancını benimsemiş, kendileri ise Alevî İslam inancını benimsemişlerdir. Bu Çepni köylerinin ağız özellikleri çevresindeki diğer topluluklara göre farklılıklar göstermektedir.

Elimizdeki dil verilerini tarihî ve sosyolojik bilgilerle desteklediğimizde I. Ağız bölgesinde yaşayan Çepnilerin ağız özelliklerinin komşularından farklılığı daha anlamlı hâle gelebilmektedir. Burada yaşayan Çepniler, kendilerini nesillerden beridir Çepni olarak tanıtır, Alevî İslam inancını benimsemiş, bu kültür çevresini tanıyıp kültürel özelliklerini nesilden nesile aktarmış, geç yerleşik hayata geçmiş ve çevresindeki Sünni toplumla sınırlı ilişki kurmuştur.

Bu köylerde yaşayan Çepniler, geç yerleşik hayata geçmelerinden kaynaklı olarak yerleşik ahaliyle yaşadıkları -sürülerin ekili dikili alanlara zarar vermesi veya arazi meselesi gibi konularda- çatışmalar ve inanç farklılığı dolayısıyla kapalı bir toplum olarak kalmışlardır.

Çevresiyle dil etkileşimini azaltacak tarihî ve sosyal süreçlerden geçen Çepnilerin kendi boylarına ait ağız özelliklerini koruyabilmesi mümkün görünmektedir. Bu da bizi eğer tarihi bir Çepni Ağızı var ise bunun günümüzdeki temsilcisinin Balıkesir, İzmir, Manisa ve Aydın'ın Çepni köylerinde konuşulan ağız olduğu sonucuna ulaştırmaktadır.

2.4.1. Çepni Ağzına Ait Örnek Metinler

Konuşan	: Kamil Ayhan (1927 Doğumlu)
Derleme Yeri	: Balıkesir-Bigadiç-Akyar (2008)
Konusu	: Nişan Eğlencesi, İkrar Verme, Dedenin Verdiği Öğütler, Nişan Bozulması, Bir Hikâye.

Nişan Eğlencesi

nişan dedik mi eskiden esâsı şöyleydi. toplanırdı dıştan akrabâlarından kıyın içinden sevenneri gelirdi. bi nişan dikellerdi. nişan demelernin manası da bu. atmış yetmiş metrete tabancası olan tüfeğ olan onu avlallardı vurullardı. nişan demenin manası da burâdan geliyo. dikellerdi teneke gibi qâ yüz metreten kim urdu qâ bahşış verillerdi, atış yapallardı. yemek yapılıyo ondan sōna ordan çekiliyi gelillerdı. yer içellerdi savulu gidellerdi. sōra gelini zamânına gelise anası babası şu zaman ekimde yavut kıasmda şu ay gel der gününü kesellerdi. o gün alıp gidellerdi.

İkrar Verme

şimdi bak ikrar şöyledir bizde; ikrarlı alınacak dört can olur. iki unun eşi olur yani iki de seşti adamın olur ider dört tâne müsahipleri gider. munâr dedenin huzûruna urda niyâz ideller oturullar Öüt nasiât verir, ikrarı alınır. ondan sonra bunla ayrılmaZ. biri bi suç işlerse o suçun haķıķati ne ise onu meydana gelesiye ğadarı izleller. her iki taraf suçlu taraf suçsuz taraf bir araya gelir bunu eyer tariķattan da düşeller. o adam tariķata giremeZ. suçu var_ısa suç yapTıysa. yanı suç mesela bizde bu şudur: senin biğ malını çaldıysa bu meydana geldiyse o dedenin pirin huzurunda bunu soruşturun araştırır. eyer ki ben aldıysam onu ödmeden o tariķata beni sokmazlar. cezâ olarakdan onu ödeyecek sōra gelinciz eyer ki ben mencilisten uzak ben bir kıonşunun ırzına, gelinine, namusuna, şerefine ğöz attıysam bu şayitlendiyse bu da tariķattan düşeller tariķata dıķmazlar.

Dedenin Verdiği Öğütler

haram üzerine yimeyesiye, kötülük yapmayasıya, çalmayasıya eline beline diline bu şeğilde Ŗüt nasihat verir. o nasihat her seneden her seneye meydana çıkar onların dördü. sorur dede der ki nassınız hō cannar der, nası biliysiniZ bu cannarı. iyi bilirik. dede der ki, u zaman bittahakküm der, erenler ğandı şah da ğandı, saklayıp gizlediñ huzuru mahkeme kendiñe der, velhasıl Ŗüt nasihat verir gider. evlenenler de bunu dinler ölünceye ğadar o masiyatı dutar dutar, dutmazsa cezesini kendi çeker.

Nişanın Bozulması

dönen olusa da ille de bu şart deñ ki, bak mesen ğızın óte yandan birisi ğoltına giriyēr caydırır başka birisine ğaçırır. onun cezası anası babası da çeker. kendi de bi zaman tariķata giremeZ. ğaştı_ çün nişanlısı ya bu yüzden tariķata giremeZ. düşgün olur, ğarşı taraf davacı oldu mu giremez ölünceye. kötülük de yapmazsa dellē zamanında bu yapmış, nasip böleymiş. bakmış o da olanı everir onun Ŗlu da gelin çoluk çocuk sayibi olur rāzı olur biri birinden ondan sonra hallolu gidē.

Bir Hikaye

şimdi bu musķa öteden beri tarihlerden beri var. eskiden çadır zamanında birisinin devesi dorumu almıyo yani yavrıyı almıyı. gidiyi musķa nerde musķa var diyelim ki bir avucın içinde. divaná adam gidiyi oraya variyi. hocaya durumu anladıyı adam hocadan çok o devirde.

üle çepni, çepni senin deven almış almamış benim neyime alsa bilmem neyime almazsa bilmem neyime yazıyı eline veriyi musķa yapıyı. işte bunu daħacaħsın suyunu üstünden dókeceksin. geliyi çepninin adama geliyi o musķayı doruma daķıyı. başlıyi bu sefer deve dorumu almaya. iş onda diğ iş keremet devenin sayıbının dūrúslıñında o hocanın yazdıñdan deñil. zaman geçıyi bi sen aırda kalmışsın bi o aırda develer bu şekilde gidiyi. şimdi deve çekip bi Zaman ölüyı. deveyi şişiyi ğarnı bi türlü bi şey deveyi çekmiyi yanı paralamıyı. mēmed_ānın getirdi musķa bunun buazına gitti. gidip musķayı alıyi deveyi it yimeye başlıyi köpek ğurt ğuş yimeye başlıyi. demek istedim o zamanın issannarının ittıkāti yanı bir şeye ittıkāT edersen her şey olur. ittıkāTsiz zaten bi şey olmaz.

- Konuşan** : Selimiye Ayhan (1955 Doğumlu)
- Derleme Yeri** : Balıkesir-Bigadiç-Akyar Köyü (2008)
- Konusu** : On İki Gün Orucu, Nina Söylemek, Nina Örnekleri, Eskiden Giyim, Oturama, Gelin Çıkması, Yüz Görümlüğü, Eski Günler, Gelin-Kaynana İlişkileri.

On İki Gün Orucu

biz on İki gün oruç tutarık üş tene de soñradan dutan olur kendi gönü seven dutar gönü sevmeyen on İki de bırakır. bak on İki oruçta bi soñan kaFası kesmek canlı diye bi tavık asla kesmek, et asla yimek, yumurtadan canlı civciv çıkıyı diye asla yumurta asla yimek, inne dikim asla dikmek, odun asla kesmek, ğarı ğoca asla yatmak, kesinlikle on İki gün. bizim öle bi orucumuz var ki bu kúççüklerimiz dayanamadı ğalda dutan da var dutamayan da. on İki gün su diye hiç asla bi şey içmek. şehit mi şehit giderik. aħşam yemē yidik mi inan bule susuzlıqdan on İki gün inan böyle nası oluruk bule zeroş oluruk o şeilde canımızdan geçerik.

on İki gün soñra aşire aşımızı burdumuz zaman o gün aħşam işte orucumuzu bozarık. o gün de içmek, ertesi gün içerik suyumuzu. on beş dutan da olur gönünden dutmayan da olur orayı da bilemem. muharrem ayında on İki gün kendi orucumuz ney_ise ibabedimiz görenēimiz gelenēimiz bildimiz öyle dutarık.

Nina Söylemek

indi ğına gecesinde biz gelini edet ürüsümümüz épçeli bi ğıza kına dúñ dernek yaparız. ondan sōra bi toplumumuz olur büyük. kōy ğalkınna ğızımıza eline bi ğına sürerik. ona ana ğınası dērik. bi ğın evveli aħşam ğınasını sürerik toplanırık. kōy ğalkı berāber oturuk. āzı yaħısan kişiler oturur nināmızı söylerik. tabı u zaman bizim arkağaşlarımız var ıdın üş dört tane gelin olurduk berāber üç beş onun bildi çıkardın, üç beş benim benim bildim üç beş senin bildin güzel bi şey çıkardın ortaya. hindiyi gibi böyle davılna zurneyle sāvıştırma olaylarımız olmazdı. kendi_mkannamızına bi iş çıkarıdığ_ortaya.

Konuşan : Hseyin zdemir (1923 Doğumlu)
Derleme Yeri : Balıkesir-Bigadiç- Kozpınar Ky (2008)
Konusu : Çepniler, Eskiden Geçim

Çepniler

şimdi bizim yaşantımız gelnmizde mesel hiç devletten bi şey ben seksen drt yaşındayım hiç devletten bi şey beklemeden kendi gucmle kendi şeyinle burda kendi çolyu çocyu idare_ttikten sonra bi de devlete yardım dersin. bizim burası otuS ına otuS ınaykn yirmi altı tana şejt var. şimdi çanaķķalada filistinde bilmem nerde orda burda. bunlar o zamandan beri. bizim gelnmiz biz alviyiz. zamanla bize şimdi ızreti muıammed ldkden sonra ehli beyite ızreti muıammedin ilesini ehli beyti kķn kesip dnyaya onlar hķm srecek yanı paygamberlik yapacaklar. biz de bunu onların didi yere gitmedik biz de peygamberin arkasından gittik. o zamandan bu zamana ğadar orta_syadan buraya srgn geldik. buradan gelmişler orta_syadan gelmişler. ğaradeniz tarafından osmanlılar o zamanın devrinde bu snniler bizi sre sre bu kvķas dlrından aydın taravından t burdan çanaķķaleye ğadar gelmişiz biz. benim dağ dedemiğ yaptırdı ev burda duruyu. şurda bayırda çadırdı geçiniyiķ sırf gçebe. bizim gçebeler burdan byklerimiz annadıyodu. balıkesirin gazi_osman paşa dnen yere çadır ğurmuşlar oturmuşlar oraya. balıkesirin halkı dmiş ki onnara adam lazımmış belediyeden flan gidelim bu adamnarı getirelim buraya yerleştirelim. onnara varmış onnar da zamanına çok darbe yidnen onnar le di diye gece ğaçmışlar ordan. baķ şimdi bu dlarda her tarafda var sra sra bu zamana gelmişiz.

bizim en byk suçumuz onlara ğre ızreti peygamberin ilesini Tutmak, onları sevmek başka bi şeyimiz yok. ne devlete ğarşı bi isyanımız var ne devletle bi raşmamız var.

şimdi burası buranın er taraFı eskiden ky. benim şurda bi tarla var. bsbtn bina çıķıyı altından. burası eskiden bizazlardan ķalma bi ky yani yunan ımış burlar yunan ımış sonradan keri buradan bizimkinler de gelmiş burlara yerleşmiş. benim şimdi kççk lun ğarısı yunandan avrupadan.

şimdi burda ta bizaņzlardan ğalma bi çeşme vardı, pınar ķozpınar o çeşmenin adını almış.

Konuşan : Gülizar Budak (1965 Doğumlu)

Derleme Yeri : Balıkesir-Manyas-Kapaklı Köyü (2010)

Konusu : Serbest Konulu, Kış Hazırlığı, Köyde Tarım, Düğün, Çepni Köyleri

Çepni Köyleri

biz işe gidiydik o çepniler kıyüne gidiydik. bandırmanın çepniler kıyü var ya. kırk beş dakıkada gidiydik. kalebayırından dā uzak orası. kıyün adı çepniler. biz de bilmiydik. biz de işe giderken işe gitdik o zaman öğrendik çepniler kıyüymüş o. o kıyü çyle yazıyı levhasında çepniler kıyü yazıyı. çepni kıyü deyil. çeltikli kıyü de çepniler kıyü diyler. öyle bi laabı ğalmış.

biz başka yeri bilmek. biz burda oldu mu bi kapaklı, bi de çal maalle, hekim kıyü biz böyle birbirimizi biliriz. kalebayır da bize uzak gelir. anca cumartesi görüşüb_buluşursak öyle bilik. şimdi onnar da gönene gidiyi Pazar şimdi hiç görüşemiyik hiç bālantımız yok. bu çal maallesi ösun, hekim kıyü ösun birbirimizin dünnüne gideriz, cenāzesine gideriz. çal mahallesi, hekimkıyü onnar daha ğalabalık bizlerden. bizim bu üç mahalleye bedeldir hekimkıyü. o çal maallesi çal kıyü de öle büyükdü. bizim üç maalleye bedeldir onnar. birbirimizin dünnlerine giderik. birbirimizin cenāzesine de giderik. birbirimizden ğız da ālıp veririk. bi aradayık. işe berāber buluşuruk. dünnümüz berāber olur. ablalarımız orda. mesela ben öbür taraftan gelin geldim. mesele bu ninenin ğızı birisi hekim kıyünde birisi daşbaşı kıyünde dērim. hanı bule birbirimize alışveriş yapıyık. birbirimizle aynıyık. deyişik bi şeyimiz yok. eskiden bu beş maallenin mūtarı bir imiş. onnar soñradan kerı ayrıldılar.

Konusu : Gönül Aktürk (1942 Doğumlu)

Derleme Yeri : İzmir-Bergama-Tepeköy (2009)

Konusu : Ekmek Yapımı, Mutfak, Evlenme Geleneği, Eskiden Giyim, Yeni Gelin Olduğu Günler

Evlenme Geleneği

bazı anlaşır kaçılıydı alıp kaçırıydı. bazen öyle hanı nişan diyik yüssük, kúpe dağılırdı. bazen düün olurdu. bazen de düün olmazdı. biz de ona ne dirlerdi biliy mi_sen górmüşsündür o çepni kóylerinde baş bā dirlerdi. hanı önceden altınlar var ıdı baş altınları. unları unlardan dağılıllardı kraplarına bōum bōum üç etek giyyidik. gelinnik olarak beyazlık yōudu. hanı beyaz gelinnik yoktu bizde. üç etek var ıdı. sarı üslúkler var bilirsiniz ya sarı üslúkler unnarı atallardı. unnar bālanırdı. şimdi pullu allar var ıdı u zaman. u üslū bālayınca altınlarla krapları dağınınca o kırmızı alı da üstünden atılırdı uynarkana. önceden bule caz miz yōudu. türkúleri kendimiz sölerdik gençler. unnar söler oynardık. ámma biz bule sede ğadın ğadına dēl. beraber oynuyuduk. ğaçma yōudu hanı. kimse kimseden ğızını ğarısını ğışkanmazdı. herkeş dümbeni dümbek var ıdı, dümbek diyik bilirsiyiz. o dümbekleri çaldı mı hanı bu türkúleri kendimiz çekip sulerdik. o dümben önünde oynanırdı. sōra sōra ğayrı artık incelendi. cingán ğarıları gelirdi. onnarı tuttular, o dümbekciler gelirdi. ondan sōra caza başlandı ğayrı.

geşleri gelirdi kına gecesinde oynanırdı. sabānda yimek yapılırdı. év év davetiye sölenirdi. bu hanı gelin yime, buyrun gelinin başı bālandı diye. hanı başbā yimē var, gelin diye herkeş yir gelirdi. para konurdu bi de. gelinin dirim alını önüne kōduñ mu herkeş ne elinden ğoparsa orā para atıydı alını üstüne. ūle bedā yinmiydi. bizde düün dümbek yapmak_ için sen on millar masrav itmişsin belki elli millar alıyı.

bi ğız şimdi nişan oldu mu düünü olacağ. düününden iki gún velisi kaç akrabası var. yetmiş kişi mi, yetmiş kilo helva. o helva yetmiş kilo helva dağılıy kız evinin akrabalarına. o ğayrı kimisi masa sandálle, kimisi buzdolabı, kimisi televizyon alıyı. kimisi çekyatak alıyı hanı. kıza işde dağım alıylar. ğayrı yorğan yüzü, döşek_yüzü dirkene havlı dağımını hep ğız tarafları yüklüyü alıyı.

amma yarın seninde olacak seninki de öle oluyū. bizim çepni k ylerinin adaletleri b le. alacalar k y  var,  am k y var b yle. d  n ediyler de birer taba  getiriyl r o eve  lan  z evine. okuntu dirler ona. sen d  n ediyin  eker da ıdıy  d  ne  anı okuntu. onnar napıyo_o k yl . o getiriyi bi taba  getiriyi ya bi sini getiriyi veriyu_ona. biz gidiyik ore d  ne bizi de daved_ediyler, biz para da ıy k, bizler para veriyik. onnar  yle bi  i  anı bilmiyi  mm  bizim bu alevi  epni k yleri biribirine b yle. yalnız ev k y  var, zeytinli mahalle var. burda  arşıda sarıdere k y  var. bizim tepek y var, narlıca, pıynark y bu k yler alevi  epmi k y  bunnar. bizimkileri b yle.

bulgur diyu   anı pilavlı , onnar  da  var ıdı. da larda kendimiz  ekiydik b yle. kim d  n yapaca   aynadırdı bulguru be  on teneke, herke ler birikiydi. o da da d v l yod . b yle d nderme li u da larda d v l yodu_u. u bi de eleniyidi kepekli  anı bulgur  nceden ke geekli d  n oluyodu. bulgur pilavınnan hayvanın da i te etlerini par alayıp onnarna bi erdi o da.

Eskiden Giyim

benim bu k z  u beriki ev d  o k z  imdi an arada ya  ı ın geldi ba;a diyi nene diyi  retmen istiyi didi  nceden sizin didi neyle   renekleriniz neyle bir evl l kleriniz   n n z ge ti dedi. neyl_elpise  iyiyn z  nceden didi bize. nenec m    etek giyiyy k dedim.    etekde altında  umuyannar var.  umuyannardan k yne  altın yd .  n m ze  ırmızı pe kirler  u anırd k biz.  epkenlerim d sleri a ı  olurdu.  st nden b yle biz de ona d   elik dirler. o  epni k ylerinde bilmem hi  duydunuz mu? bursadan da ipekliiden de onun d   elini dikedik. altın arı da ınınca burdan b le ipekden sa andırı  dirdik ona pullar d  enirdi.  imdi onnardan t rkm n erde var. televiz nlerde   r yon ya buraları pullu. onun iki deseni var ıdı. birisi kundelik i in giymeye devamlı, d   n erde bayramlarda giydiklerin ipekli. onun kundeliklere giyd miz  am  uma ı dirlerdi ona.  ararlı  urtlu irekleri.  imdi alaylı  giyd miz ye il sekizli  ırmızı  uma . alaylı  d       bayramlı  gezmeye giderken giyd miz  lesiydi.    ek ba     ekleri beyaz b le de ye illi p mpeli renkliydi. biz altın arın  st nden da   mız da b le. onnar bi deni di. k zlar   y b lanırd  yazmalarını b lanırd  ama unnarda gelin oldu mu u altın da ılaca   ayrı. her   n i in da ıy  unu  ayrı. i ini   c n  yim ni yaptın mı ba ın aynanın ba ında b ulurdu tamam. biribirine gelir giderdin.  raplarına beraber ama o     n er nerde  ald . ke ke o     n er olsaydı. bizim elpiselerimiz giyd miz elpiseleri biz  imdi televiz nlerde   r y  k.

Yeni Gelin Olduğu Gnler

bu eve glmedim ben kayınbabamıy_evine gittim. biz beş tene gelin idik. ikisi biz gelmeden ikisi ayrıldı. ben iki tenesinle geçindim altı sene. kayınbabam kimin beyi askârden geldi hemen una bir ev yapardı. hadi sen ayrıl gayrı derdi, unnar ayrılırdı. amma bi tanesinle altı sene geçindim, bi tanesinle iki sene geçindim. ikimizin de drder beşer altışar sene hanı çoluğ çocuk filan olmadı. ttnclk yapardık. bol ttn yapardık, çalışırdık. ikimiz beraber ymiyeye giderdik. kendimizin zeytinneri var, zeytinneri toplardık. hemide bi arkadaş olarak hem iki elti geçinir gidrdik. onun da çoluğ çocuk yok benim de. çalış çalış, giyin gez, yi i ēlen, ēlenidik. biz kayınbabamızdan grkuyduk. yānda birer bardağ su iemezdik. yānda devrilp yatamazdık. şimdikileri sen şimdikilerini bilirsin kendin. ne kaynanayna ne kayınbabayla geçinir. ne hrmet ider kaynanaya kayınbabaya. nceden soba yokdu. bacada ataşı dolduru pacaya odunu dolduruydu kayna kayınbaba, siz gidin teki evde ısının gayrı dirdi. unnarın yanına varamazdık, disiplin var ıdı. yimā yidik mi unnar bize emir verecek biz çay iecik.

byle fırında kağardık gece ekmeklerimizi yapardık. çorbalarımızı bişirir, zeytine giderdik. ne gnler ne zorluğlar çektik, ttnner dikdik. çoluğ çocuk byttk. hayvanna ūraş. şimdikilerine ne var. onnar yi yi yat. gayrı ttn de yok, pamık da yok. bu sene belki bamıya da ekilemeyecek.

Konuşan : Adnan Yete (1951 Doğumlu)
Derleme Yeri : Manisa-Soma-Ularca Köyü (2009)
Konusu : Köyün Kökeni, Çepniler Hakkında, Akrabalık İsimleri,
Ekonomik Durum, Ularca Adı, Hayvan Adlandırmaları,
Köyün Görgüsü Üzerine, Dedelik

Köyün Kökeni

ğızım bizim buraya kókümüz hıorasandan malazgirt zafarından gelme. biz bulların sonradan keri gelme. anı buranın dedelerimiz işte bi malazgirt zaferinde biñ yetmiş bir yıldırım beyazıddan savaşında yāni burları gelme. daha evelden böyle işte buñ burda yarın orda böyle göçebe olarak gezellermiş ama bu o zaman yāni bullarda bursa vālisi varmış āmad rafığ paşa. o dimişkin böyle böyle herkez dimiş ki oldū yere gıonacağ dimiş yāni başka yere gitmiyecek. işte bizim kóy de işte o zañ kóy hanı buraya gıonmuşlar. işte bullarda yer yurd idinmişler. burda gılınmış yāni.

zāten gızım burlarda balıkesir daha eveliden yani osmanlı zamanında vilāyet deñlimiş il deñlimiş. burlar şeye bālıymış. bursaya bālıymış. bursa vālisi ahmed_ırafıg paşa hani bizi buraya şe_ yapıyı yerleşik geçittiriyi. o zāman demek balıkesir il dēlmış yani il olsa balıkesir vālisi dillerdi. bağ demek burlar zamanca bursanınmış burlar.

Çepniler Hakkında

şimdi burda biz somanın iki çetmi kóyüyüz. bi gıaraçam bi gıaraçam bi burası yani. bu bergamaya geğ piynar kóy, depeğóy, yalnız evler orlarda da var.

bizim ırabbim allah nebim muhammed ikitabım gıuran dinim islam. biz oğuz boyundan gelme yāni túrk ama bunuğ_ içinde alāvi de olur, sünnü de olur. bu gıaradeniz yöresinde bizim bu çetmi aşireti daha çokdur. onnarın bazı yerleri sünni olan da var. bunnar da ani bin dörd yüz yavuz sultan selim çaldıran savaşında solgırım diye kaçmıyannar sünnülē dönmüş. kaçannar eski genelek gıörenē yörütmüşler işde. bizim dedelerimiz de kaçmışlar yani. ölüm kórkusuna bayır daa daşa gıaçmışlar

emmá çetmi demek birine yā;ıt bi alávı demek yāıt bi sünnü demek de deyil. túrk demek yanı bi túrk boyudur yanı bu.

çetminin olmadı yir qarada yok. her yerde vardır. zātın türkiye genelinde de çepni boyu çokdur ama şimdi bunnar daanık. balıkesirde de var, qaradeyizde de var, izmirde de var, manısada da var, her tarafda var yanı çepni. bu çanakçalada da var.

e şimdi bunda elin ye elinilen gödünü almıyacéyn. kimseye mesela gözünnen gördüñü yaıt kulañnan duydunu hiç şe_yapmıyacén. kimsenin örtülüsünü açmıyacañsın. afidersin kimsenin ırzını tanımayacañsın. e bu da döruluğtur.

KAYNAKÇA

- AKAY, İ. Hakkı. (1935). Çepniler Balıkesir’de. Balıkesir.
- ATALAY, Besim. (1998). Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I. Cilt. Ankara.
- BOSTAN, M. Hanefi. (2002). Anadolu’da Çepni İskânı. Türkler, C: VI, Ankara. s. 299-311.
- ÇELİK, Ali. (1999). Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü. Trabzon.
- ÇELİK, Ali. (2002). Anadolu’nun Türkleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Türk Boyu Çepniler. Türkler, C: VI. s. 312-323.
- DEMİR, Necati. (2007). Hacıemiroğulları Beyliği. İstanbul.
- ERGİN, Muharrem. (hızl.). Türklerin Soy Kütüğü. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser:33.
- FATSA, Mehmet. (2010). XV. ve XVI. Yüzyıllarda Giresun (Sosyal ve Ekonomik Hayat). Ankara.
- GÜLAY, Abdullah. (2001). Ağasar Çepni Kültürü-Geyikli-Folklor İnceleme Araştırma. İstanbul.
- GÜNAY, Turgut. (2003). Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep. (1971). Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 21-32.
- KÜÇÜK, Abanoz. (2011). Giresun Çepni Folkloru. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- MUTLU, H. Kahraman. (2008). Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük) Cilt I-II. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, Türkiye.
- SÜMER, Faruk. (1992). Çepniler Anadolu’nun Türk Yurdu Hâline Gelmesinde Önemli Rol Oynayan Oğuz Boyu. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- ŞAHİN, H. İbrahim. (2004). Balıkesir Çepni Kültürü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir, Türkiye.
- ŞİMŞEK, UMAC, Zeynep (2011). Çepni Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- TOGAN, A. Z. Velidî (1982). Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi Tercüme ve Tahlili. İstanbul.
- YALÇIN, A.; UYSAL, B.; DİKEROĞLU, G. (2005). Karadeniz Çepnileri-3: Şalpazarı ve Gürgentepe. Hacı Bektaş Veli Dergisi, S. 35, s. 43-46.
- YALÇIN, A.; UYSAL, B. (2005). Karadeniz Çepnileri-2: Eskiköy. Hacı Bektaş Veli Dergisi, S. 35, s. 37-42.

